

دهم

(رشته‌های علوم انسانی و معارف اسلامی)

از مجموعه رشادت

اقتصاد

مؤلفان: نسرين جعفرى

الهام ميرزايى

زير نظر اصغر حجازيان

به نام خداوند جان و فرد

کزین برتر اندیشه برنگذرد

بسیار خرسندیم که کتاب «اقتصاد دهم آیش» از مجموعه «رشادت» را تقدیم دانش‌آموزان رشته‌های ادبیات و علوم انسانی و معارف اسلامی می‌کنیم. این کتاب مطالب اقتصاد پایهٔ اول دورهٔ دوم متوسطه را در سطح پیشرفته ارائه می‌دهد. دانش‌آموز، ابتدا با مباحث هر درس آشنا می‌شود، سپس با تمرین‌ها و پرسش‌های متنوع و چهارگزینه‌ای بر موضوع تسلط می‌یابد.

البته معلمان فرهیخته و دانش‌آموزان کوشا برای تسلط و تثبیت بیش‌تر مطالب درس اقتصاد می‌توانند از کتاب «اقتصاد دهم پایش» که شامل پرسش‌های چهارگزینه‌ای استاندارد است نیز برای تکمیل کار خویش بهره ببرند.

انتظار می‌رود کتاب حاضر، همهٔ نیازهای دانش‌آموزان کلاس دهم را که مایل به تحصیل در بهترین دانشگاه‌ها و بهترین رشته‌های کشور هستند، در درس اقتصاد پاسخ‌گو باشد.

در این جا لازم می‌دانیم که از مؤلفان محترم خانم‌ها نسرین جعفری و الهام میرزایی که کتاب را زیر نظر ناظر کیفی مجموعه آیش (اصغر حجازیان) و دبیر مجموعه تألیف کرده‌اند تشکر کنیم. هم‌چنین از خانم‌ها محبوبه شریفی (حروفچین و صفحه‌آرا)، بهاره خُدّامی و مریم رسولی (گرافیک‌ها) و مدیران و همکاران واحدهای حروفچینی، تولید و فروش سپاسگزاریم.

امیدواریم دبیران محترم اقتصاد و دانش‌آموزان و خانواده‌های عزیز آن‌ها ما را با اعلام نظرها، پیشنهادهای و انتقادهای خود دربارهٔ این کتاب یاری فرمایند.

انتشارات مبتکران

بخش ۱: آشنایی با اقتصاد ۷

- ۸ ..... فصل اول: اقتصاد چیست؟
- ۱۸ ..... فصل دوم: تولید
- ۲۵ ..... فصل سوم: بازار
- ۳۷ ..... فصل چهارم: آشنایی با شاخص‌های اقتصادی

بخش ۲: نهادهای پولی و مالی ۵۱

- ۵۲ ..... فصل اول: پول
- ۶۰ ..... فصل دوم: بانک
- ۶۹ ..... فصل سوم: بازار سرمایه

بخش ۳: توسعه اقتصادی ۷۷

- ۷۸ ..... فصل اول: رشد، توسعه و پیشرفت
- ۸۷ ..... فصل دوم: فقر و توزیع درآمد

بخش ۴: مدیریت کلان اقتصادی ۹۵

- ۹۶ ..... فصل اول: دولت و اقتصاد
- ۱۰۴ ..... فصل دوم: بودجه و مالیه دولت

بخش ۵: اقتصاد جهان و ایران ۱۱۹

- ۱۲۰ ..... فصل اول: اقتصاد بین‌الملل
- ۱۳۲ ..... فصل دوم: اقتصاد ایران
- ۱۴۰ ..... فصل سوم: اقتصاد ایران در مسیر پیشرفت

آشنایی با اقتصاد

- فصل اول (اقتصاد چیست؟)
- فصل دوم تولید
- فصل سوم: بازار
- فصل چهارم: آشنایی با شاخص‌های اقتصادی

پول:

واژه پول از زمان اشکانیان از «بول» یونانی گرفته شد و شکل مختصر «دیوبول» و «همیبول» بود که به مَهْری مسین گفته می‌شد که در خرید و فروش، دست به دست می‌گشت.

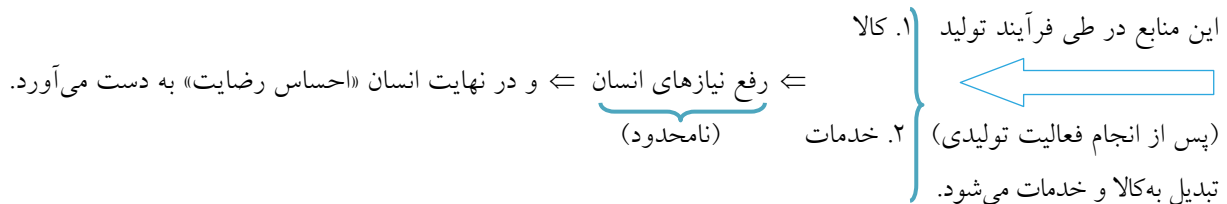
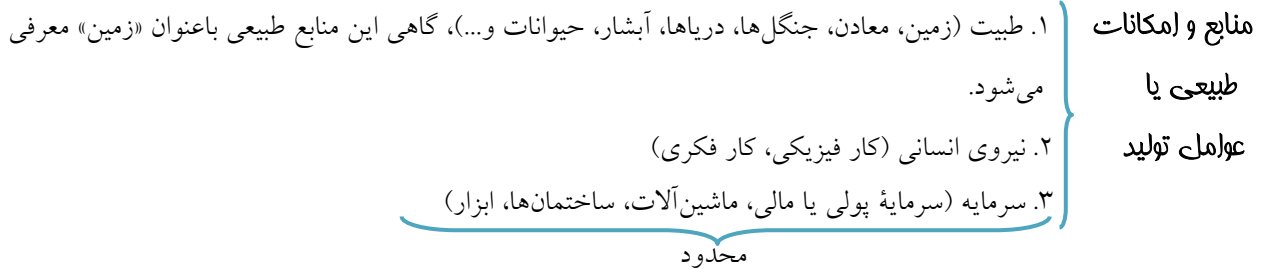

انسان به‌عنوان جانشین خدا در زندگی خویش اهداف، برنامه‌ها، مأموریت‌ها و نیازهایی دارد و برای ادامه حیات، ناگزیر است آن‌ها را برآورده کند، منبع رفع این نیازها، امکاناتی است که خداوند در اختیار انسان گذاشته شده است، پس با دو مفهوم «نیازهای انسان» و «منابع و امکانات» روبه‌رو می‌شویم.

نیازهای انسان مراتبی دارد:

اولین مرتبه ← نیازهای اولیه مادی است: غذا، آب، سرپناه. (نیاز به امنیت، آموزش و بهداشت و درمان هم، از نیازهای اولیه است).
نیازهای غیرمادی ← نیاز عاطفی، روحی، نیاز به علم، هنر، دین، اخلاق و ارتباط و تعامل با انسان‌ها و... که بدون رفع آن‌ها، انسان به کمال نمی‌رسد.

طی نکردن مراتب نیازها و توقف در یک مرتبه، سبب **خلق نیازهای کاذب و زیاده‌روی** در رفع نیازهای مادی و انحطاط انسان می‌شود.

نکته

انسان از منابع و امکانات طبیعی (عوامل تولید) که میزان آن در دنیا محدود است، کالا و خدمات تولید می‌کند و با آن **نیازهای نامحدود** خود را برطرف می‌کند.
نیاز انسان **ممرک** او برای فعالیت و تلاش است.

انسان موجودی کمال جو است. یعنی: با برآورده شدن پاره‌ای از نیازهایش، احساس بی‌نیازی به او دست نمی‌دهد، بلکه نیازهای تازه‌ای در او شکل می‌گیرد و با عطش بیش‌تری درصدد رفع این نیازها برمی‌آید. ولی اگر انسان در نیازهای مادی، متوقف شود، «کمال‌جویی» به «سیری‌ناپذیری» تبدیل می‌شود مانند: رفع تشنگی با آب دریا

اول: منابع و امکانات موجود در دسترس انسان «محدود» است. زیرا: ۱. زمین کشاورزی زیاد است ولی زمین‌های مرغوب که بازدهی بالایی دارند، کم است. ۲. زمین‌های نزدیک به محل زندگی که هزینه حمل و نقل چندانی ندارند، کم است. ۳. بسیاری از معادن ناشناخته مانده‌اند و یا در قرن گذشته، از آن‌ها استفاده بی‌رویه شده است. ۴. دانش فنی بشر و استفاده از این منابع، محدود است. ۵. استفاده از منابع باید با حفظ آن‌ها و رعایت «عدالت بین نسلی» همراه باشد.

دو نکته
مهم درباره
منابع و
امکانات

دوم: منابع و امکانات «قابلیت مصارف متعدد» دارند، یعنی از آن‌ها برای رفع نیازهای مختلف و متنوع می‌توان استفاده کرد و یا ارزش‌های گوناگون تولیدی استفاده کرد. مثلاً از نیروی کار جامعه هم می‌توان در فعالیت تولیدی و هم به شکل «نیروی نظامی» در تأمین امنیت کشور استفاده کرد و یا از روش‌های گوناگون تولیدی استفاده کرد.

◀ **کمیابی** محدودیت‌هایی که در مورد منابع وجود دارد، وضعیتی را ایجاد می‌کند که اقتصاددانان به آن «کمیابی» می‌گویند.

◀ **مسئله انتخاب در اقتصاد:** از آن جا که نیازهای انسان «نامحدود» و امکانات «محدود و کمیاب» است، انسان نمی‌تواند همه خواسته‌هایش را برآورده کند، و با توجه به این که منابع «کاربردهای گوناگون» دارند، انسان ابتدا باید آن گروه از نیازهایش را که اولویت بیش‌تری دارند، انتخاب کرده و برطرف سازد و هم‌چنین روش معینی را هم انتخاب کند. روش‌های کشت و آبیاری هم گوناگون است. مثلاً تصمیم بگیرد، زمین محدود خود را به زیر کشت گندم ببرد یا به ساخت مسکن اختصاص دهد یا بین هر دو کار تقسیم کند.

علت‌های انتخاب اشتباه:

عقلانیت محدود برخی انسان‌هاست که ....
الف) فقط منافع مادی را می‌بینند و آخرت را خرج دنیا می‌کنند.
ب) صرفاً نگاه کوتاه‌مدت دارند و منابع زیاد و دائمی بلندمدت را فدای منافع کم، موقتی و کوتاه‌مدت می‌کنند. مانند: تولیدکننده‌ای که از کیفیت محصول خود می‌کاهد، فروشنده‌ای که کم‌فروشی می‌کند، یا از ناآگاهی مشتری، سوءاستفاده می‌کند، یا تخریب و برداشت بی‌رویه از جنگل‌ها و آب‌های زیرزمینی.

روش انتخاب (هزینه - فایده):

انسان به حکم سرشت خود، در هر انتخاب، به دنبال بیشترین منافع و کم‌ترین ضرر است و از انتخابی که هزینه‌اش بیشتر از منافع آن باشد، صرف‌نظر می‌کند.

نکته

انسان، هر چند ممکن است در تشخیص منافع و هزینه‌ها، اشتباه کرده و انتفاع نادرست کند ولی در مورد «روش انتفاع» (هزینه - فایده) اشتباه نمی‌کند.

آیش

ملاک بهترین روش استفاده از منابع و امکانات کدام است؟

۱. با استفاده از منابع بتوان «بیشترین میزان تولید» را به دست آورد.

۲. «سطح بالاتری از رفاه» را برای انسان فراهم کرد.

بازیگران و فعالان
در عرصه
اقتصادی

«اندیشه اقتصادی»: حاصل تلاش فکری انسان‌ها، سازمان‌ها و کشورها برای یافتن بهترین راه استفاده از منابع و امکاناتشان است و تکامل اندیشه اقتصادی به همراه پیشرفت تمدن و علم ریاضی منجر به پیدایش «علم اقتصاد» گشت که یکی از مهم‌ترین معارف بشری و دانشگاهی است.

۱. مصرف‌کنندگان (خانوارها): مصرف‌کنندگان کالاها و خدمات می‌باشند.
  ۲. تولیدکنندگان (بنگاه‌ها و مؤسسات اقتصادی): خیریه‌ها و انواع مؤسسات انتفاعی و غیرانتفاعی کالاها و خدمات مورد نیاز مردم را تولید و در بازار عرضه می‌کنند. (بازیگران خرد اقتصاد)
  ۳. دولت: نهادی برای ایجاد نظم و انضباط و نظارت بر عملکرد اقتصاد است، که سعی در مدیریت و هدایت اقتصاد داخلی دارد
- الف) کالاها و خدماتی (مانند دفاع نظامی) را که بخش خصوصی تمایلی به تولید آن‌ها ندارد، تولید می‌کند. (بازیگر کلان اقتصادی)
- ب) بنگاه‌های خصوصی را به رعایت ضوابط و قوانین و بالا بردن سطح کیفیت کالاها و اصول بهداشت و ادار می‌کند.
- پ) با در نظر گرفتن مصالح جامعه، سیاست‌هایی را اعمال می‌کند تا تولید یک کالا رونق بیاید و یا بیکاری در یک بخش کشور از بین برود.
۴. سازمان‌های اقتصادی بین‌المللی جهانی یا منطقه‌ای: در سطح جهان به فعالیت و نظارت می‌پردازند تا روابط اقتصادی بین کشورها بیش‌تر رونق بگیرد و حقوق همه طرف‌های درگیر در تجارت جهانی حفظ شود. مانند سازمان تجارت جهانی، بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول و ...

برای اقتصاد دانان مهم است که در عرصه داخلی و خارجی، توانایی بازیگران رشد کرده، تقسیم کار و تعامل و همکاریشان افزایش یابد و کار یکدیگر را خشتی نکنند و مانند یک گروه موفق، عمل نمایند.

«تعریف علم اقتصاد»: علمی است که انتخاب‌های بشر را به صورت رابطه بین منابع و عوامل تولید کمیاب که موارد استفاده مختلف دارند و نیازهای مادی نامحدود او را مطالعه کرده و با ارائه بهترین انتخاب‌ها، رفتارهای فردی و جمعی انسان را مدیریت می‌کند و به نوعی «علم انتخاب» است. این تعریف سه نکته مهم دارد:

«نامحدود بودن نیازها» و «قابلیت مصارف متعدد منابع» و «محدود بودن منابع یا کمیابی»

- از آن‌جا که تغییر در اطلاعات، انگیزه‌ها، توانایی‌ها، توزیع برابر یا نابرابر فرصت‌ها، انتخاب‌ها و تصمیمات دیگران و ... در انتخاب‌های انسان تأثیر دارد، علم اقتصاد، خود را موظف به مطالعه این موارد می‌داند.

«هدف علم اقتصاد»: راهنمایی انسان برای انجام بهترین انتخاب و به کارگیری بهترین روش جهت استفاده از منابع و امکانات خویش.

اقتصاد و آموزه‌های اسلامی:

هم به دنیا و هم به آخرت توجه می‌کند، بی‌اعتنایی به مسایل دنیوی و اقتصادی و همین‌طور اسیر شدن به مادیات را قبول ندارد، ویژگی مهم اسلام، این است که عبادت را صرفاً به رابطه فرد با خدا محدود نمی‌کند بلکه همه پیوندهای افراد (از جمله روابط اقتصادی) را، رنگ عبادت می‌زند، اما عقل انسان را برای رسیدن، به هدف، کافی نمی‌داند. آنچه اسلام در قالب اخلاق و احکام اقتصادی ارائه کرده، چراغ راهی است که عقلانیت اقتصادی برای رسیدن به هدفش نیازمند آن است. نداشتن معاش را خطری برای اعتقادات انسان می‌داند، فردی را که برای ارتقای سطح زندگی خانواده‌اش تلاش می‌کند، مانند جهاد کردن در راه خدا شایسته تقدیر می‌داند.

اهمیت علم اقتصاد: در عرصه اقتصاد، راه انتخاب بهتر را به انسان آموزش می‌دهد و بین دانش‌های بشری، جایگاه والایی دارد. عمق علمی زیادی دارد و مورد نیاز مؤسسات دولتی و خصوصی است و دارای بازار کار خوبی است.

جامعه‌ای که به دنبال حفظ استقلال فرهنگی و سیاسی است، چه باید بکند؟

باید به رشد و پیشرفت اقتصادی خود توجه کند، زیرا یکی از علل توجه اسلام به اقتصاد و علت اهمیت اقتصاد در جهان امروز، این است که اقتصاد بر همه جنبه‌های اجتماعی، سیاسی و فرهنگی زندگی ملل، تأثیر دارد و اگر کشور وضعیت اقتصادی‌اش نابسامان باشد از نظر اجتماعی و سیاسی به بحران دچار شده و تحت تأثیر فرهنگ‌های مهاجم قرار می‌گیرد.

آیا اقتصاد علم است؟

اقتصاد علم است؛ زیرا مانند علوم دیگر برای رسیدن به هدف خود از روش‌های علمی در مطالعات اقتصادی استفاده می‌کند. در همه شاخه‌های علوم، دانشمندان به دنبال یافتن روابط علت و معلولی بین پدیده‌های مربوط به خود می‌باشند ولی روش مطالعه همه آنان یکسان است (مشاهده، جمع‌آوری اطلاعات...) روش اقتصاددانان نیز مشابه روش علوم تجربی است ولی امکان استفاده از ابزارهایی چون میکروسکوپ را ندارند:

علم	دانشمند	هدف	روش مطالعه	مثال (کشف یک رابطه علت و معلولی)
شیمی	شیمیدان	یافتن رابطه علت و معلولی بین O، H و... (پدیده‌های شیمیایی)	مشاهده، جمع‌آوری اطلاعات، طبقه‌بندی اطلاعات، ارائه نظریه، بررسی، رد یا قبول یک نظریه	$H_2 + O = H_2O$ بین دو عنصر H و O این رابطه برقرار است: از ترکیب دو اتم هیدروژن و یک اتم اکسیژن همیشه یک مولکول آب به دست می‌آید.
اقتصاد	اقتصاددان	یافتن رابطه علت و معلولی بین عرضه، تقاضا، قیمت، پول، پس‌انداز، واردات و (پدیده‌های اقتصادی)	مشاهده، جمع‌آوری اطلاعات، طبقه‌بندی اطلاعات، ارائه نظریه، بررسی، رد یا قبول یک نظریه	تورم $\Rightarrow$ افزایش چاپ اسکناس (افزایش عرضه پول) در جامعه بین عرضه اسکناس و قیمت‌ها این رابطه وجود دارد: هرگاه دولت چاپ اسکناس را زیاد کند، قیمت کالا و خدمات در کشور بالا خواهد رفت.

آیند

نتیجه

- ۱- در اقتصاد برای رسیدن به اهداف خاص می‌توان روش‌هایی را طراحی و اجرا کرد. مثلاً برای کاهش تورم (هدف خاص) دولت باید چاپ و عرضه اسکناس را کم کند (طراحی و اجرای سیاست)
- ۲- می‌توان بروز مشکلات را پیش‌بینی کرد و برایش راه‌حل پیدا کرد. مثلاً اکنون که عرضه پول به دلایلی در جامعه زیاد شده است، حتماً در آینده تورم بیش‌تری خواهیم داشت. (پیش‌بینی مشکلات)
- نتایج بالا، همگی حاصل استفاده از روش‌های علمی و مدل‌های ریاضی در مطالعات اقتصادی و شکل‌گیری و تکامل علم اقتصاد است.

علم اقتصاد درباره چه موضوعاتی بحث می‌کند؟

اقتصاددانان، موضوعات اقتصادی چون، تولید، مصرف، توزیع، تجارت، قیمت، رشد و پیشرفت، فقر، مالیات و... با روش‌های علمی مطالعه می‌کنند و دانش اقتصاد با دقت در منافع و هزینه‌ها، کمک می‌کند تا انسان‌ها، سازمان‌ها و کشورها، در استفاده از امکاناتشان، بهترین‌ها را انتخاب کنند.

نکته

تلاش برای یافتن بهترین انتفاع و بهترین راه ← پدید آمدن اندیشه اقتصادی ← با پیشرفت علوم و تمدن به ویژه استفاده از علم ریاضی ← علم اقتصاد.

تعریف چند مفهوم اولیه:

کالا: عبارت است از شیئی که برای رفع نیازهای انسان مورد استفاده قرار می‌گیرد و برای به دست آوردنش باید به عرضه‌کنندگان یا تولیدکنندگان آن پول پردازیم. کالا، مفهومی اقتصادی است بنابراین اشیایی که در بازار خرید و فروش نمی‌شود، کالا به شمار نمی‌رود.
خدمات: آن چه با پرداخت مالیات یا پول خریداری کرده و نیازهایمان را برطرف می‌کنیم ولی شیئی فیزیکی و قابل لمس نیست مانند خدمات معلمان، پزشکان، مشاوران حقوقی ...

مصرفی: کالاهایی که در بازار عرضه شده و توسط مصرف‌کنندگان نهایی خریداری می‌شود } **بی‌دوام:** مانند خوراک و پوشاک
بادوام: کالاهایی که خودشان مصرف نمی‌شوند بلکه خدمات آن‌ها در طول زمان مصرف می‌شود. چون یخچال خانه و خودرو

واسطه‌ای: کالاهایی که توسط تولیدکنندگان برای استفاده در فرایند تولید و تبدیل آن به کالاهای مختلف دیگر خریداری می‌شود مانند: گوجه فرنگی که توسط «کارخانه رب گوجه» خریداری می‌شود.

ضروری: (مصرفی ضروری) کالاهایی که برای تأمین نیازهای اولیه مصرف‌کنندگان، تولید شده است خوراک، پوشاک، مسکن

انواع کالاها

تجملی: (مصرفی تجملی) کالاهایی که نیازهای کم اهمیت‌تر را برطرف می‌کنند (لوستر، فرش‌های گران قیمت)
سرمایه‌ای: کالاهای بادوامی هستند که در فرایند تولید به وسیله بنگاه‌های تولیدی به کار گرفته می‌شوند مانند: یخچال در بستنی فروشی و ابزار تولیدی، ماشین آلات و ساختمانی که تولیدکنندگان برای تولید کالاهای خود مورد استفاده قرار می‌دهند.

تشخیص ضروری و یا تجملی بودن کالا: مصرف‌کننده، اهمیت کالا را با حساسیت خود نسبت به قیمت، نشان می‌دهد. اگر با وجود تغییر زیاد در قیمت کالا، مصرف آن را، تغییر ندهد. «کالای ضروری» است، مانند «نمک، دارو و اگر با کمی تغییر در قیمت، مصرف را تغییر دهد، «کالای لوکس و تجملی» است. پس ضروری یا تجملی بودن کالا، مفهومی اقتصادی است و از فردی به فرد دیگر و از زمانی به زمان دیگر و جامعه‌ای دیگر، متفاوت خواهد بود.

تکمیلی: کالاهای واسطه‌ای = یا بخشی از کالاهای نهایی (مصرفی) هستند و تولیدکنندگان آنها را خریداری کرده و به عنوان مواد اولیه در ساختن کالاهای نهایی مورد استفاده قرار می‌دهند، مانند رادیوضبط یا برف پاک کن و دستگیره اتومبیل که تولیدکنندگان خودرو آن را خریداری می‌کنند و ما خانواده‌ها، خریدار مثلاً دستگیره نیستیم و یا کالاهایی می‌باشند که در تولید کالاهای دیگر استفاده می‌شوند، مانند گوجه‌فرنگی که توسط کارخانه‌ها برای تولید ژب خریداری می‌شود.

نکته

فدمات واسطه‌ای = تولیدکنندگانی که کالا یا فدمات نهایی تولید می‌کنند، در کار خود از فدمات واسطه‌ای (کمی) مؤسسات دیگر استفاده می‌کنند، مانند آموزشگاه‌ها که فدمات آموزشی (نهایی) تولید می‌کنند و از شرکت‌هایی که مشاوری تمصیلی می‌دهند یا شرکت‌هایی که آزمون‌های ماهانه تستی می‌گیرند و یا کلاس‌های زبان و تقویتی و... دارند، استفاده می‌کنند (فدمات واسطه‌ای).

هزینه فرصت از دست رفته: وقتی منابع و امکانات در دسترس را که قابلیت مصارف متعدد دارد به مصرف خاصی می‌رسانیم در واقع از مصارف دیگر و آثاری که می‌توانست به بار بیاورد صرف نظر کرده‌ایم. بنابراین افراد و جوامع، با هر انتخابی، «بده-بستان» می‌کنند. بهترین گزینه از نظر منافع را انتخاب می‌کنند و «گزینه بعدی» و ده‌ها انتخاب دیگری را که در ذهن، از بالا به پایین، مرتب کرده بودند، از دست می‌دهند. متأسفانه برخی، «هزینه فرصت» را در محاسبات هزینه-فایده خود، در نظر نمی‌گیرند.

نکته

وقتی در زمین فودمان گندم می‌کاریم و از کشت پنبه صرف نظر می‌کنیم، یعنی:
هزینه فرصت از دست رفته = کشت پنبه
 در کل، هزینه فرصت برابر است با پنبه و هر محصول دیگری که می‌توانستیم از زمین به دست آوریم.

هزینه فرصت، برای این دانش‌آموز که از میان درس‌هایش، مطالعه اقتصاد را انتخاب کرده است، «فوائدن درس فلسفه و منطق» است.

هزینه فرصت، برای این دانش‌آموز درس‌فشان، «بازی فوتبالی» است، که از دست داده است.

هنگامی که انتخاب‌های فرد، با اعداد و ارقام، همراه است، فرد باید با مشورت و مطالعه و با محاسبه «منافع فروش» آن‌ها، در پایان کار، بهترین انتخاب را انجام دهد. به مثال زیر، دقت کنید:

فردی، سرمایه نقدی خود، به مبلغ ۱۰۰ میلیون تومان را به خرید اوراق مشارکت با سود ۲۰ درصد اختصاص داده است، در حالی که می‌توانست آن را به‌عنوان «سپرده مدت‌دار» در بانک، پس‌انداز کند و از سود ۲۲ درصدی آن برخوردار شود. هزینه فرصت از دست رفته «خرید اوراق مشارکت» را برای این فرد، محاسبه کنید.

سود بدست آمده از خرید اوراق مشارکت $100,000,000 \times \frac{20}{100} = 20,000,000$: انتخاب اول

سود بدست آمده از پس‌انداز $100,000,000 \times \frac{22}{100} = 22,000,000$: انتخاب دوم

هزینه فرصت از دست رفته $22,000,000 - 20,000,000 = 2,000,000$

۲,۰۰۰,۰۰۰ هزینه فرصت برای این فرد است که بهترین انتخاب را انجام نداده است زیرا انتخاب دوم، می‌توانست ۲ میلیون تومان سود بیشتر، برایش داشته باشد که از دست داده است.

پرسش‌ها

جای خالی

۱. نیازهای انسان محرک ..... است.
۲. انسان موجودی ..... است به همین دلیل با برآورده شدن پاره‌ای از نیازهایش، احساس ..... به او دست نمی‌دهد.
۳. قانون حیات انسانی، این است که هر انتخابی، مستلزم ..... است.
۴. به کالاهای بادوامی که در فرآیند تولید از سوی نیروی انسانی به کار گرفته می‌شود ..... گویند.
۵. اشیایی که در بازار خرید و فروش نمی‌شود، ..... به شمار نمی‌رود.

نادرست، درست

۶. اگر انسان در نیازهای مادی و حیوانی خود متوقف شود، کمال‌جویی به نوعی سیری ناپذیری تبدیل می‌شود.
 درست   نادرست
۷. خداوند انسان‌های را به گونه‌ای آفریده که به حکم فطرت و سرشت خود در هر انتخابی به دنبال بیش‌ترین منافع و ضرر هستند.
 درست   نادرست
۸. تصمیمیاتی که انسان در مورد مسائل اقتصادی می‌گیرد، عمدتاً ریشه در نیازها و خواسته‌های محدود او دارد.
 درست   نادرست
۹. دین اسلام به‌عنوان دینی کامل در پی سعادت واقعی و کامل انسان‌هاست و دنیا و آخرت را همراه با هم مورد توجه قرار می‌دهد.
 درست   نادرست
۱۰. وقتی گوجه‌فرنگی، توسط کارخانه‌ها خریداری شده و برای تولید کالاهای دیگر مثل رب گوجه‌فرنگی به کار می‌رود.
 «کالاهای مصرفی» نامیده می‌شود.
 درست   نادرست

تشریحی

۱۱. چرا ذخایر معدنی با وجود فراوان بودن در کره زمین محدود هستند؟

۱۲. در مسائل اقتصادی ملاک بهترین بودن چیست؟

آیش

۱۳. هدف علم اقتصاد چیست؟

۱۴. چرخ گوشت صنعتی و یخچال مورد استفاده در منزل به ترتیب چه نوع کالاهایی هستند؟

۱۵. فردی در یک زمین زراعی که امکان کشت جو، هم وجود دارد، گندم می‌کارد. در این صورت هزینه فرصت این فرد چیست؟

چهارگزینه‌ای

۱۶. به کالاهایی که خودشان مصرف نمی‌شوند بلکه در طول زمان خدمات آن‌ها مورد مصرف قرار می‌گیرد چه می‌گویند؟

- (۱) بادوام (۲) سرمایه‌ای (۳) مصرفی (۴) واسطه‌ای

۱۷. «نورافشان»* یک کالای ..... است.

- (۱) ضروری (۲) تجملی (۳) مصرفی (۴) واسطه‌ای

۱۸. علم اقتصاد علمی است که انتخاب‌های بشر را به صورت رابطه بین ..... و ..... مطالعه می‌کند.

- (۱) نیازهای محدود انسان، امکانات محدود (۲) عوامل تولید کمیاب، نیازهای مادی نامحدود او

- (۳) ناشناخته بودن ذخایر، محدود بودن دانش فنی بشر (۴) کمبود منابع، قابلیت مصرف متعدد منابع

۱۹. اسلام در دسترس نبودن معاش را خطر می‌داند که اعتقادات انسان را تهدید می‌کند. کدام آیه بیانگر این مطلب است؟

- (۱) ای‌کاد علی عیاله، کالمجاهد فی سبیل الله (۲) من لامعاش له، لا معادله

- (۳) ربنا آتنا فی الدنیا حسنه و فی الاخره حسنه (۴) الله لا اله الا هو الحی القیوم

۲۰. آنچه انسان در مقابل پول خریداری می‌کند و به وسیله آن نیازها یا خواسته‌هایش را برطرف می‌سازد و غیر ملموس و

غیر فیزیکی است، ..... نام دارد.

- (۱) کالا (۲) شئی با ارزش اقتصادی (۳) کالای واسطه‌ای (۴) خدمات

۱. فعالیت و تلاش او
۲. کمال جو، بی‌نیازی
۳. انتخاب یا انتخاب‌های دیگر
۴. کالاهای سرمایه‌ای
۵. کالا
۶. درست
۷. نادرست
۸. نادرست
۹. درست
۱۰. نادرست

۱۱. به دلیل ناشناخته بودن بسیاری از این ذخایر و نیز محدود بودن دانش فنی بشر و استفاده بی‌رویه منابع
۱۲. ملاک بهترین بودن این است که با استفاده از منابع بتوان بیش‌ترین میزان منافع (مانند تولید) را به دست آورد و سطح بالاتری از رفاه را برای انسان فراهم کرد.
۱۳. هدف علم اقتصاد، راهنمایی انسان برای بهترین انتخاب و به‌کارگیری بهترین روش به‌منظور استفاده از منابع و امکانات خویش است.
۱۴. چرخ گوشت صنعتی یک کالای سرمایه‌ای و یخچال مورد استفاده در منزل یک کالای مصرفی بادوام است.
۱۵. وقتی فرد در یک زمین که امکان کاشت جو، هم وجود دارد، گندم می‌کارد، در واقع از منافع حاصل از کاشت جو محروم می‌شود که هزینه فرصت این فرد میزان محصول جو است که از آن صرف‌نظر کرده است.

۱۶. گزینه «۱»
۱۷. گزینه «۲»
۱۸. گزینه «۲»
۱۹. گزینه «۲»
۲۰. گزینه «۴»

اسکناس:

دولت فرانسه پس از انقلاب (۱۷۸۹) اسناد تضمین شده‌ای صادر کرد به نام «اسی‌نیا» (assignat) به معنی حواله. همین کلمه که روی اسناد با حروف درشت چاپ می‌شد، کم‌کم به مفهوم پول کاغذی جا افتاد. بعدها «اسی‌نیا» به روسیه رفت و به صورت «آسیگناتسیا» تلفظ شد. اسکناس صورت فارسی شده کلمه روسی آن است که از دوره فتحعلی‌شاه در ایران به کار برده شد.

آیا منابع و امکانات طبیعت، به‌طور مستقیم مورد استفاده قرار می‌گیرند؟

انسان با استفاده از منابع طبیعی، کالاها و خدمات مورد نیاز خود را با کار و تلاش تهیه می‌کند. البته این منابع به گونه‌ای که هستند نمی‌توانند مورد استفاده ما قرار گیرند. بلکه با یک سلسله اقداماتی (فعالیت تولیدی) توسط نیروی انسانی، تبدیل به کالاهای موردنیاز می‌گردند.

۱. منابع طبیعی یا (گاه این مجموعه را زمین می‌نامند) در کشاورزی زمین است در فعالیت‌های صیادی، شامل دریا و موجودات زنده و غیرزنده دریا است. در فعالیت‌های صنعتی: مواد خام و اولیه معادن است	۲. عوامل انسانی که برترین عامل تولید است و وظیفه ترکیب سایر عوامل تولید را برعهده دارد
ماهر یا متخصص = سرمایه انسانی (مانند کارفرما، صاحب کسب‌وکار و محصول، مدیر و کارآفرین) نیمه ماهر غیر ماهر (نیروی انسانی فیزیکی یا بدی) = کارگر ساده	

عوامل تولید یا نهاده‌های تولید (نیازهای یک یک تولیدکننده برای تولید کالا)

- سرمایه فیزیکی ماشین‌آلات، ابزار و تجهیزات: انسان ابتدا ماشین‌آلات را تولید می‌کند تا در آینده، برای تولید کالا از آنها استفاده کند. مانند تراکتور، ساختمان کارخانه و کامیون برای حمل و نقل... پس، سرمایه، حاصل کار گذشته انسان است که در تولید مورد استفاده قرار می‌گیرد و «کالای سرمایه‌ای» یا عامل سرمایه نام دارند که کالاهای بادوامی هستند که در جریان تولید به کار گرفته می‌شوند و تولیدکننده، با آنها ارزش افزوده ایجاد می‌کند.
- سرمایه مالی: پولی که تولیدکننده برای اجاره سرمایه‌های فیزیکی یا خرید عوامل تولید به صاحبان آنها می‌پردازد مانند پرداخت «مزد و حقوق» به کارگران و کارمندان، پرداخت «اجاره» به صاحبان زمین یا معادن (که ممکن است یک شخص خاص یا دولت باشد). و پرداخت «قیمت سرمایه» به صاحبان سرمایه، زیرا فردی که پولش را قرض داده است، توقع دارد در عایدی آن مؤسسه تولیدی شریک شود. سرمایه مالی، نقشی مستقیم در تولید ندارد بلکه با تبدیل، عوامل تولید دیگر، به تولید کمک می‌کند.

۳. سرمایه

۳. سرمایه‌های اجتماعی: (اخلاق، صداقت، احترام به قانون) و سرمایه معنوی

تولید: منابع و امکانات با برخی اقدامات و ایجاد ارزش مصرفی و مبادلاتی به کالاها و خدماتی تبدیل می‌شود تا نیازهای ما را برآورده کند. این سلسله اقدامات، همان «تولید» است. از طریق فعالیت‌های تولیدی، محصولات کشاورزی، صنعتی، فناوری‌ها و محصولات دانش بنیان، حتی ایده و نوآوری‌ها، برای رفع نیازهای افراد و جامعه، تهیه می‌شود.

تولیدکنندگان: یا کالا تولید می‌کنند یا خدمات و یا ارزش افزوده، ایجاد می‌کنند.

انواع تولید موصول

حیازت: برداشت مستقیم و بدون کار، از طبیعت مانند: بهره‌برداری از مراتع، جنگل‌ها، معادن، ماهی ... که موجب مالکیت می‌شود. «حیازت» زمینه را برای «احیا» فراهم می‌کند.

احیا: نوع اول تولید است. انسان با در اختیار گرفتن منابع طبیعی + ابزار + کار خود، منابع طبیعی را به تولید می‌رساند. مانند: زراعت، باغبانی، پرورش ماهی

صنعت: نوع دوم تولید است. از ترکیب و تبدیل مواد حیازت شده یا محصولات بدست آمده از احیای منابع طبیعی و ایجاد ارزش مصرفی یا مبادلاتی در آنها، بدست می‌آید: صنایع غذایی، پوشاک، پتروشیمی.

محصولات نرم (یا خدمات): محسوس و ملموس نیست.

انواع تولید
موصول

ارزش افزوده: در مثال زیر، مؤسسه‌های مختلف در هر مرحله، بر روی محصول مؤسسه قبلی، کار کرده و «ارزش افزوده» ایجاد می‌کنند:

مرحله اول: استخراج آهن از معدن

مرحله دوم: تولید «نرمه سنگ آهن» و تولید «گندله» (آهن اسفنجی)

مرحله سوم: تبدیل گندله به «ورق فولادی» توسط مجتمع فولادسازی

مرحله چهارم: تبدیل ورق فولادی به «خودرو» توسط خودروسازی عرضه خودرو به بازار و به مصرف‌کنندگان

۱. انگیزه‌های شخصی و خانوادگی و کسب درآمد (برطرف کردن نیازهای خود و خانواده)

۲. با رشد بیشتر عقلی، اهداف والاتری مانند: انگیزه‌های انسانی و ملی و اجتماعی، آبادانی کشور، خدمت به هم‌نوع و کسب روزی حلال که نوعی «عبادت» تلقی می‌شود.

انگیزه
تولیدکنندگان:

تولیدکنندگان و مؤسسات اقتصادی، براساس انگیزه، به چند دسته، تقسیم می‌شوند؟ ۱. انتقاعی ۲. غیرانتقاعی

سازمان تولید: مشخص می‌کند که کدام یک از عوامل تولید، «تولیدکننده و صاحب اصلی تولید» است.

۱. **تعاونی:** همه عوامل تولید، در تولید، مشارکت دارند پس «عوااید» را مساوی یا با نسبت توافق شده، تقسیم می‌کنند. مانند: ایجاد تعاونی کشت و صنعت، توسط صاحبان زمین و تراکتور و نیروی کار.

۲. **خصوصی (سهامی خاص و عام):** مثلاً فقط «صاحب زمین»، صاحب تولید است. یا «صاحب زمین و صاحب تراکتور» به صورت مشترک، صاحب تولیدند. پس تمام منافع و خطر ریسک، برعهده «صاحب تولید» است و بقیه، دستمزد یا اجاره می‌گیرند.

انواع سازمان
تولید

آیش

بخش اول / فصل دوم (تولید)

۱۹

بدیهی است: توزیع درآمد، بین عوامل تولید، باید عادلانه و براساس میزان مشارکت آنان در تولید و قبول خطر باشد.

دو نکته مهم در مورد «عامل کار» و «عامل سرمایه» در اقتصاد اسلامی:

۱. خودش «صاحب تولید» باشد. (یا با صاحب تولید، شریک شود) در این صورت هم در سود و هم در زیان، شریک خواهد بود. ۲. به عنوان کارگر و کارمند، استخدام شود. در این صورت، در سود و زیان، شریک نیست و فقط دستمزد خود را می گیرد.	}	نیروی کار می تواند (به عنوان مهم ترین عامل تولید)
۱. سرمایه اش را در برابر پاداش الهی و اجتماعی، به شکل «قرض الحسنه» به صاحب تولید بدهد. بدون توقع گرفتن «اجاره پول». زیرا اجاره پول، «ریبا» می باشد و در اسلام، حرام است. (در اسلام، نمی توان «پول» را مانند ماشین آلات، اجاره داد). ۲. سرمایه اش را به عنوان «صاحب کار تولیدی» در جریان تولید بیندازد و در سود و زیان آن کار، شریک شود. (مانند مضاربه)	}	صاحب سرمایه مالی (پول نقد) می تواند

بهره وری چیست؟ هنگامی که از: منابع طبیعی، نیروی کار و سرمایه کمتر، تولید بیشتری را بدست می آوریم. (یا خروجی بیشتر، با کمترین ورودی) مثلاً در کشاورزی، با استفاده از ماشین آلات، تولید را بالا ببریم.

مثال در مورد «چگونگی محاسبه هزینه فرصت از دست رفته»:

صاحب یک زمین کشاورزی، پنج انتخاب را در ذهن خود به ترتیب سودآوری آنها، نوشته است: انتخاب اول: کشت گندم انتخاب دوم: کشت پنبه، انتخاب سوم: کشت جو، انتخاب چهارم: کشت ذرت، انتخاب پنجم: کشت عدس و در نهایت، کشت گندم را که بالاترین سود را دارد، انتخاب می کند. در نتیجه: هزینه فرصت از دست رفته او برابر است با: کشت پنبه (بالاترین سود، پس از گندم) و یا فردی که تراکتور دارد، دو انتخاب می تواند انجام دهد: ۱- خودش با تراکتور کار کند ۲- آن را اجاره بدهد. وقتی انتخاب اول را ترجیح می دهد، هزینه فرصت او، مبلغ اجاره تراکتور است.

کار آفرین و میزان کار آفرینی: کار آفرین، نوآور و خطرپذیر است. در هر کسب و کاری، نوآوری ضرب در خطرپذیری، میزان کار آفرینی را نشان می دهد. دو عاملی که تولیدکننده، باید در نظر بگیرد: «نوآوری» و «ریسک» است و سود کار آفرین (تولیدکننده)

به این دو عامل، بستگی دارد. همان گونه که در درس آمار، خوانده اید، اگر احتمال آمدن «۶» در یک تاس، برابر باشد با « $\frac{1}{6}$ ». و احتمال

اینکه به هنگام انداختن دو تاس با هم، دو تا ۶ بیاید، برابر است با: حاصل ضرب دو احتمال: « $\frac{1}{6} \times \frac{1}{6}$ » یعنی برابر است با $\frac{1}{36}$. پس

سود کار آفرین هم برابر است

با حاصل ضرب: «ریسک $\times$ نوآوری» یعنی سود وابسته به درجه خطرپذیری و نوآوری است.

مبشرین

